

Interculturele competenties

Djie (2007) waarschuwt voor bepaalde valkuilen in de hulpverlening aan mensen met een andere culturele achtergrond, en geeft verschillende adviezen om de hulpverlening beter te laten verlopen. Djie stelt ten eerste dat in de hulpverlening aan allochtonen rekening gehouden moet worden met de migratiegeschiedenis. Migranten pendelen tussen meerdere culturen, meerdere contexten. Migratie draagt trauma met zich mee en werkt ontwrichtend voor de familiecontinuïteit. Als je gewend bent om in een drie of vier-generatiefamilie te functioneren leidt migratie tot grote ontwrichting. Want hoe moet je dan met de gezagsdragers overleggen over belangrijke besluiten die genomen moeten worden? Hoe kun je nog bijdragen aan de familieopdracht? En hoe kun je bescherming blijven genieten van je familieleden, als ze niet in de buurt zijn? Kennis en inzicht hebben in aspecten van migratie, helpt om adequate hulp te kunnen verlenen aan migranten. (Djie, 2007 : 34/6). Vervolgens legt Djie uit dat de meeste niet-westerse migranten uit een “collectieve cultuur” komen. Miscommunicatie tussen westerse hulpverleners (afkomstig uit een “individualistische cultuur”) ligt op de loer. Mensen uit collectieve systemen worden door hulpverleners vaak benaderd vanuit het psychologische waarde-idee. Het falen en het succes van de kinderen is daarbij gerelateerd aan de ouders. Dat is in Nederland een opvatting die vaak als enige waarheid wordt gezien. Bij cliënten uit collectieve systemen kun je op deze manier de plank volledig mislaan. (Djie, 2007 : 50)

Daarom pleit Djie voor het versterken van interculturele competenties onder hulpverleners. Het model voor interculturele competenties biedt handvatten om beter in staat te zijn een open dialoog te voeren met iemand uit een andere cultuur, of met een andere achtergrond dan jijzelf. Het model bestaat uit een aantal elementen. Allereerst is het belangrijk om kennis van je eigen culturele bagage te hebben (je bewust worden van al je vanzelfsprekendheden). Je eigen achtergrond speelt namelijk een zeer belangrijke rol in hoe je handelt en reageert in het contact met de ander. Vervolgens is het belangrijk kennis van de ander te hebben. Wat is het migratieverleden, hoe steekt de familie in elkaar en meer belangrijke informatie. Je eigen heilige huisjes kennen die je tegenkomt in het contact met de ander is essentieel. Als je ze herkent kun je ze even parkeren en blijft de communicatie open. Je kunnen verplaatsen in de ander betekent dat je van perspectief kunt wisselen. Het gaat om invoelen en begrijpen, bijvoorbeeld wat het betekent om deel uit te maken van een collectief systeem. Of wat de impact is van een migratieverleden. Tot slot moet je ervan uitgaan dat er altijd sprake is van verborgen dimensies. Dat zijn de blinde vlekken in de communicatie. In de interculturele dialoog is het een voorwaarde om te kunnen wisselen van perspectief. Dat kan alleen plaatsvinden in een context die veilig is en vrij van emotionele verwarring. Als je erg vasthoudt aan je eigen waarheid, of je wenkbrauw optrekt bij een opvatting van de ander, zie je dat de ander afhaakt in het gesprek. Door goede interculturele communicatie en wisseling van perspectief, lukte het bv een hulpverlener een Afrikaanse moeder te laten stoppen

met de fysieke mishandeling van haar kind. Niet door aan te geven dat het gewoon niet kan, dat tolereren wij niet en daarmee klaar! Maar meer vanuit de eigen manier van opvoeden van de cliënte, en door haar ruimte te geven en mogelijkheden aan te bieden om het anders te doen, maar dan wel op haar eigen manier. Je moet ook altijd in gedachten houden dat mensen met een andere culturele achtergrond ook kunnen opvoeden. Ze zijn niet dom, en hun manier van opvoeden heeft eeuwenlang succes gehad in het land van herkomst. (Djie, 2007 : 47/53)

Het onderzoek van Jonkers (2003) laat zien hoe problematisch een beleidsbenadering is waarin allochtone kinderen en hun ouders als een risicogroep worden gezien en er een 'jeugdgezondheidszorgpakket' voor hen wordt vastgesteld omdat hun opvoedingscultuur zou afwijken. Die groepsindeling gaat voorbij aan de heterogene achtergronden en uiteenlopende maatschappelijke posities van de niet-westerse cliënten. Jonkers maakt ook bezwaar tegen het feit dat vooronderstellingen over een afwijkend opvoedingsklimaat een motief vormen voor opvoedingsondersteuning, en stelt dat niet cultuurverschillen tussen westerse hulpverleners en niet-westerse cliënten de oorzaak zijn van miscommunicatie, maar beeldvorming. Die beeldvorming is geen objectieve weerspiegeling van een ondubbelzinnige werkelijkheid. Ze heeft ook geen empirische basis. Zij is het product van een asymmetrische etnische relatie. De verhouding tussen cliënten en hulpverleners wordt in wezen bepaald door een normatieve hiërarchie die gekenmerkt wordt door de hegemonie van de opvoedingskennis van de deskundige. Hulpverleners zouden er goed aan doen het denken in cultuurverschillen als verklaring voor hun professionele frustraties los te laten. Zij zouden cliënten meer moeten aanbieden dan een stereotiep pakket 'moderne opvoedingspraktijken' door meer aan te sluiten bij de concrete situaties van hun cliënten: hun gezinsomstandigheden, hun sociaal referentiekader, hun ervaringsdeskundig kapitaal en hun minderheidspositie in de Nederlandse samenleving. Mogelijk krijgen zij dan oog voor de heterogeniteit en ontwikkeling van hun cliënten en hun verschillende behoeften. (Jonkers, 2003: 203/205)

In haar studie naar de oorzaken van de vaak krampachtige en ineffectieve communicatie in interculturele situaties komt Evelien van Asperen tot de slotsom dat de belangrijkste oorzaak daarvan ligt bij de interculturele ideologie. Vandaaruit gaat ze na hoe deze ideologie eruitziet, wat de effecten ervan zijn, en hoe zij wordt verdedigd. Vervolgens komt de vraag aan de orde wat de elementen voor alternatief kunnen zijn. De basisbegrippen in haar onderzoek zijn communicatie, cultuur, en macht. (Asperen, Van, 2003)

Van Keulen (2002): Als hulpverleners kennis hebben van de specifieke kenmerken van de cultuur van diverse bevolkingsgroepen, bestaat het gevaar van generaliseren. Generaliseren gaat voorbij aan het individu en de individuele situatie. De Chinese vader als restauranthouder bestaat niet, evenmin als de eerstegeneratie-Marokkaanse moeder. Daarom is het goed altijd na te gaan of een probleem wordt veroorzaakt door de culturele en etnische achtergrond of door andere factoren. Ligt een probleem in een Somalisch gezin bv wel aan het oorlogsverleden of veeleer aan de krappe behuizing? Bovendien houdt diversiteit niet op. Er komen nieuwe groeperingen binnen, de generaties veranderen. De diversiteit aan culturen in het huidige Nederland is groot, en het lijkt ondoenlijk van al die groepen kennis te vergaren. Hier komen we aan de basis van het omgaan met diversiteit :

kenbaar gemaakt aan de ander. Komt iemand uit dezelfde gemeenschap, dan zal deze persoon onmiddellijk begrijpen wat de ander bedoelt. Voor een buitenstaander is dit vaak niet te vatten. Allochtone hulpvragers verwijzen hiernaar als zij zeggen "de Nederlandse hulpverlener begrijpt mij niet." Het is aan allochtone groepen aan te geven wat de autochtone hulpverlener dan niet begrijpt; hiervoor zou gebruik gemaakt moeten worden van herkenbare culturele codes. (Metin ea, 2006: 48/61). Ook stellen Metin ea dat de hulpverlening in Nederland erop gericht is de mensen aan te spreken op gedrag en eigen verantwoordelijkheid. Deze houding sluit niet aan bij de beleving van veel allochtone groepen uit een collectieve cultuur. Natuurlijk zijn mensen verantwoordelijk voor hun daden, maar alle ontwikkelingen die aan zijn daden vooraf gaan, zouden moeten dienen als basis voor het hulpverleningsproces, om te bereiken dat mensen hun verantwoordelijkheden ook daadwerkelijk nemen. Want veel allochtonen wijzen alleen externe factoren voor problemen aan: het ligt aan anderen of aan de omstandigheden. In Nederland nemen de mensen de controle in eigen had. Generaliserend zit er een afstand tussen de wijze waarop een Nederlander verantwoordelijkheid neemt en een allochtoon. Dat zou meegenomen moeten worden in de hulpverlening. Als iemand alles buiten zichzelf legt, wordt het erg lastig, zo niet onmogelijk om naar zijn eigen gedrag te kijken. In de hulpverlening aan ouders gaat het om inzicht krijgen in het eigen gedrag en in de eigen handelingspatronen. Dit sluit niet altijd goed aan bij de hulpvraag van migranten. Ook worden de spelregels en de wetten in Nederland door de meeste allochtone ouders niet herkend, hoewel ze de basis vormen van het algehele hulpverleningsproces. Wanneer sprake is van een collectieve zwijgcultuur en een uitgesproken straf voor mensen die over de grens gaan, zal de aanwezige cultuur het geweld, ongewild en onbewust goedkeuren. Door dit groene licht komt het 'beheersen' van agressie in gevaar. Deze zaken zullen in de loop van de therapie ruimte moeten krijgen. Extra activiteiten als inburgering, praten over waarden en normen en migratie zijn belangrijk. (Metin ea, 2006: 215/217)

Shadid (2000) stelt dat het bevorderen van interculturele competentie alleen mogelijk wanneer in de daarbij gebruikte modellen rekening wordt gehouden met zowel de culturele verschillen tussen de communicatiepartners als met hun sociale vaardigheden en de specifieke omstandigheden van de ontmoeting.